

FJØSGRYTA – NAVET I FISKARBONDENS SJØLBERGING

Bente Sundsvold, UiT Norges arktiske universitet

Vi lever i ei turbulent tid, med klima- og naturkrise, ekstremvær og pandemier, økende uro og militær opprustning, som har satt beredskap på den nasjonale dagsordenen. Hva kan vi lære av tidligere tiders måter å berges på? Teksten tar utgangspunkt i Ottar Brox' artikkel fra 1963, «Vinterføringa i Nord-Norge», hvor han ser fjøsgryta som nøkkelen til husdyrhold og fast bosetting langs en værhard og ugjestmild kyst. Teksten undersøker sjøsamiske høstingspraksiser i Porsangerfjorden i lys av Brox' artikkel og spør: Hvordan kan kunnskaper om fjøsgryta bidra til lokal mat og forberedskap?

«Det meste kan spises, men alt smaker ikke like godt», var kurslederens gode råd til gjengen som var samlet i Indre Sandvik for å lære om fjæra som spiskammers i regi av Porsanger og omegn sopp- og nyttevekstforening. Grisetang, tarmgrønske, grisetangdokka, butare og søl – fjæra bugnet av delikate råvarer, om enn ikke med like delikate navn. Kurslederen kunne også fortelle at flere av tang- og taresortene som vokser i fjæra, selges for tusenvis av kroner kiloet til kontinentale gourmetrestauranter. Grisetangdokka, *Vertebrata lanosa*, kalles også trøffeltang, med en nøtteaktig smak som ligner den kostbare og delikate trøffelen. Søl, *Palmaria palmata*, er en annen tangtype med utsøkt umamismak, som også har vært brukt i mat og folkemedisin.

Mens kursleder presenterer og viser fram sølen, prøver en av deltakerne fra området å komme til orde. «Søl ... det er vel det vi kaller soll? Det var jo det vi ungene sanket til sauene da jeg vokste opp», sier «Tove» tankefullt, «sauene elsket det ...» Mer snakk om dette blir det ikke på fjæraturen, men kommentaren fester seg i meg. Den føyer seg inn i historier og fortellinger om sjøsamisk naturbruk som jeg har fått kjennskap til gjennom flere forskningsprosjekter i området.¹ Før til kreaturene ble hentet gjennom sanking av tilgjengelige ressurser i nærområdene, fra land, fjæra og fjorden. Fiskehoder, slo, tang, tare, lyng, ris, reinlav, det som var tilgjengelig, ble kokt i fjøsgryta og ble til dyrefôr. Ofte henvises det til «vårknipa» i disse praksisene. Fjøsgryta og fødingsressurser fra utmarka, fjæra og havet ble brukt til nødfôr når løa var tom for høy. Det er et etablert narrativ, en fortelling, som ikke levner mye honnør til landbrukskompetansen hos fiskarbonden. Samtidig er et av hovedinntrykkene fra intervjuer, kartbaserte kartlegginger, møter og aktiviteter i området at det finnes betydelige lokale kunnskaper om økologisk bærekraft. Forsiktige høstingsmetoder basert på å klare seg, på samisk uttrykt som *birgehit*, og *birgejupmi*, bygger på kunnskaper om å klare seg på det omgivelsene har å by på. Det viser til en relasjon til omgivelser og andre skapninger, som i *birgehit lottiid*, å hjelpe fuglene til å klare seg, og til en ydmykhet overfor skaperverket og andre verdener gjennom å be om lov, *bivdit*, enten det er snakk om fiske, jakt, fangst eller det å gå inn i et fremmed hus.² Disse samiske begrepene speiler en relasjon mellom menneske og omgivelser som gjør at fortellingen om fjøsgryta som nødføring skurrer. Jeg ble derfor både forbløffet og glad da jeg for noen år siden oppdaget at Ottar Brox hadde skrevet en artikkel i 1963 om tradisjonell vinterføring i Nord-Norge.³ Her tar han til orde for en ganske annen forståelse av fjøsgryta, selve nøkkelen i fiskarbondens overlevelse. Han hevder at fjøsgryta forstått som nødfôr var oppfunnet av landbruksagronomene fra sør. Deres oppgave var å lære opp nordnorske fiskarbønder i en landbruksform som var forankret i sørnorske flatbygder og ikke tilpasset jordfleckene på strandflaten mellom fjell og hav og i et arktisk klima. Brox argumenterer for at bruk av førslag som (bjørke) ris, tang og løyping i fjøsgryta «ikke var nødutveier man grep til i panikk

¹ CoastChange (2018–2019): Flaggskip Fjord og Kyst; Foodcoast, NFR 2019–2022; FutureArcticLives, BiodivERsA/EU/NFR 2020–2025; Fuglan Veit, NFR, 2021–2026.

² Joks – *Birgehit lottiid*, under utgivelse, Joks 2015, Østmo og Law 2018.

³ Brox 1963.

når låven var tom».⁴ Det var en fornuftig måte å sikre fôrgrunnlaget i en driftsform tilpasset lokal ressurstilgang, arbeidsinnsatser og sesongvariasjoner. Og det ga en variert og næringsrik kost til kreaturene.

Hva kan en 60 år gammel artikkel om vinterfôringa i fiskarbondens Nord-Norge bidra med i vår tid? Vi lever i menneskets tidsalder, antropocen, hvor alt liv på jorda er påvirket av menneskets aktiviteter. Tiden etter siste verdenskrig omtales som den store akselerasjonen, hvor menneskenes forbruk av klodens naturressurser har gjort at alle trender har gått dramatisk til vær, enten det gjelder befolkningsvekst, urbanisering, reiseliv, energi- og vannforbruk, utslipp av klimagasser, temperaturer, arealbruk, forsuring av havet eller tap av regnskog.⁵ Vi har levd som om naturressursene skal vare inn i evigheten. De siste årene har debattene endret seg. Det er ikke kun tabeller i forskernes rapporter, endringene erfares mange steder på kloden. Vi rammes av ekstremvær og pandemi. Rapporter beskriver alarmerende tap av biologisk mangfold. Brutale kriger foregår i vårt naboland, og situasjonen i Midtøsten er katastrofal. Vi er inne i en ny dyrtid, og framtidsutsiktene er ikke oppløftende. Riksrevisjonens rapport om matsikkerhet og beredskap i landbruket⁶ slår fast at dagens tilstand er kritikkverdig når det gjelder matvareberedskapen hvis det skulle oppstå vesentlig svikt i tilgangen på mat eller fôr. Et sentralt poeng er å styrke sjølforsyningsevnen. I dag er 60 % av maten vi spiser, importert eller produsert med importerte fôrråvarer til husdyr- og oppdrettsnæringen. Sjøl om oppgaven er nasjonal, og må løses av statlige myndigheter, argumenterer denne teksten for at erfaringer fra tradisjonelle og lokale naturbrukspraksiser kan gi nyttig kunnskap i en alvorlig krisesituasjon. Der myndighetene tidligere så fjøsgryta som et uttrykk for nødfôring av kreaturene, kan fjøsgryta og erfaringene med å berges på det omgivelsene har å by på, være en viktig kunnskap å ha i en nødssituasjon. Hvordan kan Brox' artikkel om vinterfôringa i Nord-Norge bidra til å belyse dette? Hvordan kan sjøsamisk tradisjonskunnskap og erfaringer bidra til å styrke bærekraft og lokal mat – og fôrberedskap?

⁴ Brox 1963: 8.

⁵ Mjaaland, Eriksen og Hessen (red.) 2024.

⁶ Riksrevisjonen 2023–2024.

Tausheten om fjøsgryta

Fjæturen i Indre Sandvik for å sanke tang og tare til gourmetmat ga ny, praktisk og nyttig kunnskap om sanking av matressurser i nærområdene. Turen ble avrundet på Mearrasiidá, sjøsamisk kompetansesenter i Indre Billefjord, hvor vi tørket og prekeverte trøffeltang og søl og kokkelerte med det som var sanket. En veldig hyggelig, sosial og lærerik kveld. Men fjæturen ga ingen innsikter i den lange historien om bruken av tang og utmarksressurser i vinterfõringa i Nord-Norge.

Noen dager seinere er det sankthansfeiring på Sjøsamisk Tun, Mearrasámi siida, i Smørfjord, cirka 30 minutters kjøretur fra Indre Billefjord. Sjøsamisk Tun ligger vakkert til på halsen av et nes, Guoskatnjárga, like ved riksveien. Tunet består av en liten butikk/kafé, ulike oppbygde gammer og en fjæraskjá. I området bor også Tove fra fjæturen. Alle byggene som utgjør Sjøsamisk Tun, er bygd på dugnad av bygdas folk. På tunet er det også rekonstruert en større fellesgamme, *návet-ja ássangoahhti*, hvor mennesker og kreatur bodde sammen, med ett rom for menneskene og ett for dyrene. Inngangen til gammen ligger mellom disse, og rett innfor døra er ildstedet og fjøsgryta plassert. Like ved fellesgammen er det også satt opp en høykrakke, *luovvi*, som ble brukt til oppbevaring av tørrhøy om vinteren.⁷ Det er et påfallende gap mellom fjæturens søkelys på potensialet av tang og tare til mat for mennesker og den historien bygda og Sjøsamisk Tun forteller gjennom tradisjonell byggeskikk og arbeidet med vinterfõringa til buskapen. Dette gapet har med kontroll over kollektivt minne å gjøre, hva som skal huskes, og hva som skal glemmes.⁸ Når nye identiteter formes i nasjonsbyggings- og moderniseringsprosesser, er det å glemme like viktig som det å huske. I disse prosessene skapes også en ny historisitet, nye måter å forstå og anvende historie på.⁹ Minnemiljøer, hvor fortellinger videreføres fra én generasjon til en annen, erstattes av minnesteder, hevder historikeren Pierre Nora.¹⁰ Sjøsamisk Tun kan forstås som et slikt minnested for sjøsamiske praksiser, hvor landskap, materialitet og fortellinger knyttet til et spesifikt sted både kan komplementere og utfordre nasjonale narrativ. De betinger nye og andre måter å forstå og bruke tradisjonskunnskap og kroppslig overførte kunnskaper på, noe som er essensielt

⁷ Nilsen, S. og Nilsen, J.E. 2020.

⁸ Derrida 1998.

⁹ Connerton 2008, Hobsbawm og Ranger (red.) 2014.

¹⁰ Nora 1989.

også i forståelse og formidling av naturpraksiser. Sted har også relevans for det mer-enn-menneskelige, for flerartslige relasjoner i naturpraksiser. Menneskets «eksepsjonalitet» i forhold til andre arter handler om dets evne til språk og kultur, til å skaffe seg husdyr og til å utvikle teknologier og infrastrukturer som kan utviske avstander og muliggjøre kommunikasjon og maktutøvelse over hele kloden.¹¹ Andre arter, habitater og økosystemer er bundet til sted og omgivelsene, til liv og død, på en direkte måte. Skal flerartslig forståelse fremmes, må man ta utgangspunkt i de steder artene ferdes og bruker, og undersøke tilknytningspunktene og relasjonene mellom folk og andre arter på spesifikke steder.¹²

Brox var ikke interessert i det flerartslige, men i artikkelen «Vinterfôr- inga i Nord-Norge» tar han et økologisk og et stedsbasert perspektiv. Dette er premisset for analysene, slik jeg leser han: Måten folk har berget seg langs kysten av Nord-Norge på, er resultat av hvert enkelt steds naturbaserte fortrinn og utfordringer. De naturbaserte mulighetene gir ramme for de valg folk gjør og har mulighet til å gjøre: Hvilke fôringsressurser er tilgjengelige i nærområdet, hvilke menneskelige arbeidsinnsatser rår familien over, hvilke eiendomsforhold gjelder, og hvordan påvirker sesongvariasjoner deltakelse i fisket, hjemme hjemmefiske versus de sesongbaserte fiske- riene. Naturgrunnlaget varierer fra sted til sted, og selv nabobygder kan finne ulike løsninger på grunn av ulike tilganger til naturressurser. Dette er også perspektiver Brox anlegger i to andre artikler fra samme periode,¹³ men fjøsgryteartikkelen finner jeg særdeles interessant, fordi mange fler- artslige relasjoner kommer til uttrykk gjennom fôringsperspektivet. Fjøsgryta kan forstås som et «grenseobjekt» (boundary object) som muliggjør fellesskap og relasjonsbygging mellom menneske, dyr og fisk, naturressurser og ulike økologier.¹⁴ *Samtidig* utraderes og degraderes fjøsgryta i nasjo- nale landbruksmyndigheters politikkutforming.¹⁵

I en artikkel fra Varanger undersøker antropolog Marianne Lien hvor- dan den koloniale og nasjonale jordbrukspolitikken ikke kun handlet om jord og forskjellige oppfatninger om hva en ressurs er og hvordan en res- surs skulle forstås, om relasjoner mellom natur og kultur. Den handlet også om fornorskningsprosesser, om forholdet mellom samer og nordmenn, det

¹¹ Swanson, Lien og Ween 2018, Østmo og Law 2018.

¹² Tsing et al. 2024.

¹³ Brox 1964a, Brox 1964b.

¹⁴ Star 2010.

¹⁵ Eyþórsson 2025, Lien 2020.

moderne og det umoderne, vekst versus «bakstreverskhet».¹⁶ Overskriftene i artikkelen viser noe av den moralske indignasjonen over jordbrukskunnskapene til finnmarkingene og samene bakover i tid. «The cultivation of land is entirely neglected.»¹⁷ «Hardly anything is done to make the fields flat and even.»¹⁸ Begge disse er direkte sitater fra rapporter om tilstandene i nord sett fra ulike myndighetspersoners avstandsblikk. Lien beskriver også regionale initiativer – Finnmark landbruksselskaps kursing av jenter i landbrukskunnskap og økonomi, inkludert noen «håpløse» samejenter.¹⁹ Hun ser disse initiativene som koloniseringsredskap for å fremme den riktige forståelsen av naturressursene (hva hun kaller «resource ontologies»), som henger sammen med nasjonalstatens behov for sikre nasjonale grenser mot øst, bygging av velferdsstaten, men også oppdragelse av finnmarksbønder til et økonomisk bærekraftig jordbruk. Vekst, utvikling og kapitalisme er ikke kun et markedsanliggende. Det involverer også en omforming (refigurering) av livsprosjekter og oppfattelse av seg sjøl. Dette er modernitetens trolldom, «the sorcery of modernity», hvor alle som øver motstand mot å følge et utviklingsforløp, blir definert som bakstreverske og tilbakestående. Slik paralyseres fienden, og slik opererer modernitetens trolldom gjennom kapitalisme, hevder hun.²⁰

Lien og Brox har noen felles berøringspunkter i sine analyser av myndighetenes forståelse av Nord-Norges landbrukspraksiser, og de bruker noe av det samme historiske kildegrunnlaget. Brox gjør ingen analyse av de politiske verktøyene og hvordan de virker inn på folks valgmuligheter i sin artikkel. Og han behandler fiskarbonden og fjøsgrya som «ett nordnorsk kulturkompleks». Det sjøsamiske blir ikke nevnt. Som belyst i flere kapitler i denne boka, handler dette om Brox' manglende behandling av kultur.²¹ Men, som filosofen Jakob Meløe skriver med referanse til Brox, den viktigste metoderegelen er: «[R]egn med at det er god forstand i hva folk gjør.»²² Og det viser Brox til fulle, spesielt i de tidligste artiklene.²³ Følger man den metoderegelen, vil man oppdage hvordan folks livsverdener henger sammen, eller hvordan ressurser forstås forskjellig i ulike verdener,

¹⁶ Lien 2020.

¹⁷ Lien 2020, med henvisning til magistrat Hans Paus 1769.

¹⁸ Lien 2020, med henvisning til Helland 1905.

¹⁹ Lien 2020: 55. Et par av disse klarte å tilegne seg et respektabelt kunnskapsnivå, på høyde med norske piker.

²⁰ Latour, Stenger, Tsing og Bubandt 2018.

²¹ Nergård, Bjørklund og Ose i denne boka.

²² Meløe 1997. Meløe bruker Brox som eksempel for utviklinga av «en vitenskapsteori uten lærebok».

²³ Brox 1964a, Brox 1964b.

«resource ontologies» i Liens språkdrakt. For undersøkelsen av fjøsgryta i en sjøsamisk kontekst i Porsangerfjorden er både Liens og Brox' perspektiver nødvendige. Det er Brox som gir inngang til den lokale bruken av naturressursene, og jeg vil bruke hans artikkel i gjennomgangen av materialet om høstingspraksiser til fjøsgryta, eller løypingsgryta som den oftest refereres til i Finnmark. Brox sammenstiller lokale praksiser med fylkesagronomenes forståelse av vinterfôringa i Nord-Norge. Kanskje ufarliggjør han dem: De visste ikke bedre, med sin bakgrunn og utdanning var de ikke klar over hvilket omfang tildratten (tilleggsfôret) hadde. Deres verdimålestokker var fra Østlandet og utlandet:

For dem var det høy som var standardfôret, slike ting som tang og løyping var de nødt til å betrakte som dårlige surrogater som en måtte gripe til i panikk når en plutselig oppdaget at det var slutt på høyet. De takserte høybeholdningen og telte dyra, og konklusjonen var at sultefôring var uunngåelig.²⁴

Han argumenterer for en mangel på kunnskap, og artikkelen er ment, slik jeg leser den, å opplyse om fiskarbondens rasjonale for å berge kreaturene gjennom vinteren i Nord-Norge. Men han peker også mot landbrukspolitikken og fylkesagronomenes fjøsinspeksjoner. Han viser til amtsagronomen, som uttaler om forholdene på Ytre Senja:

Hos de fleste betragtes Høet kun som Bifoder, Hovedfoder var de forskjellige Surrogater som bringes tilveie, efterhvert som de tiltrænges. De fleste Steder, hvor jeg var, var Høet sluppet op i Marts og April, siden maatte Kreaturene nøie seg med de ovennævnte Surrogater.²⁵

Fra disse kildene konkluderes det med «at sveltefôringa heldt seg mykje lenger som system nordpå» enn ellers i landet. Konklusjonen som trekkes, var at «krøttera hadde mindre rom og mindre vyrdnad i gardsstellet nordpå. Fisket var det viktigaste om vinteren», og at «sultefôringa måtte være det vanlige».²⁶

²⁴ Brox 1963: 16.

²⁵ Ibid., med referanse til amtsagronomen fra Berg på Ytre Senja, 1879.

²⁶ Ibid.

Høstingspraksiser i Porsangerfjorden

Porsangerfjorden ligger i Porsanger og Nordkapp kommune. Fram til 1980-tallet var fjorden en svært rik fiskefjord som muliggjorde bosetting rundt hele fjorden.²⁷ Kommunegrensen går på vestsiden like sør om Repvåg/Stranda og på østsiden nord om Kjæs. Det er en trespråklig kommune, med norsk, samisk og kvensk som offisielle språk. I tillegg til fiske, jordbruk, tjenestenæringer og turisme har kommunen en stor og voksende militær tilstedeværelse. Kommunen har cirka 4000 innbyggere, hvor mer enn halvparten bor i kommunesenteret, Lakselv. Ellers er det bygder på begge sider av fjorden, hvor vestsiden regnes som mer samisk og østsiden mer kvensk. På vestsiden ligger Indre Billefjord, som er en av få sjøsamiske bygder hvor samisk fremdeles er hverdagsspråk. Der er også Mearrasiida etablert, etter hvert med flere ansatte. I alle forskningsprosjektene som omtales her, har Mearrasiida vært en sentral lokal samarbeidspartner. I likhet med Sjøsamisk Tun er både Mearrasiida²⁸ og Meárrasámi árbediehtu sentre og stiftelser som er lokalt initiert av ildsjeler de siste 20–30 årene for å ta vare på og dokumentere lokal og tradisjonell kunnskap, samisk språk og lokalhistorie i sjøsamiske områder.

Denne teksten bygger på intervjuer om tradisjonskunnskap og høstingspraksiser i Porsangerfjorden, gjennomført i perioden 2019–2023. Totalt har 26 personer blitt intervjuet, 16 fra indre del av Porsangerfjorden og 8 fra ytre del av fjorden knyttet til Stranda og Repvåg. Sjøl om forskningsprosjektene som har finansiert intervjuene, har hatt noe forskjellig innretning (fra økosystemtjenester og tap av høstingsområder til mattradisjoner), har naturbruk og høstingspraksiser vært et felles fokus i alle tre intervjurundene. Intervjuene har etterspurt ressursområder, fiskeområder, hvilken type fisk som ble fisket, gytefelt, sinking av bær, utfuglegg (egg fra sjøfugl), vedhogst, torv, jaktområder med mer. Fjøsgrøtta eller løypingsgrøtta har ikke vært spurt om spesifikt i intervjuene, og den blir i liten grad direkte referert til i intervjuene. Men hele intervjumaterialet er tolket og kodet for kartbasert ressursbruk.²⁹ Over 60 referanser, fordelt på 15 intervjuer, refererer til høstingspraksiser knyttet til dyrefôr, mesteparten til sauer og kyr, men også til hundefôr. Det er hovedsakelig disse 15 inter-

²⁷ Strand 2019.

²⁸ Se hjemmeside [Mearrasiida.no](https://mearrasiida.no), lest 06.04.2026.

²⁹ Brattland, Holmgaard og Sundsvold 2023.

vjuene som blir brukt i denne teksten. Intervjuene er anonymiserte, men jeg bruker navn når kilden er offentlig publisert.

Intervjuene fra indre del er gjort av Svanhild Andersen fra Mearra-siida³⁰ og for området Stranda/Repvåg av Heidi Persen³¹ fra Meárrasámi árbediehtu, Stranda. Stranda er en av bygdene i Nordkapp kommune som har en lang sjøsamisk historie. Lappeby/Lappebystrand ble den kalt på 1800-tallet. Meárrasámi árbediehtu ble etablert for å synliggjøre den sjøsamiske kulturen i kommunen. De opplever at samisk kultur i Nordkapp er representert ved reindrif, slik at den sjøsamiske befolkningens kultur ikke er kjent eller anerkjennes.³²

Bruken av lokale intervjuere ble gjort for å sikre lokalt eierskap til materialet og bidra til kapasitetsbygging i organisasjoner som i stor grad bygges på frivillighet og ildsjeler. Det krever allikevel noen betraktninger. Jeg har begrenset tilgang til konteksten for intervjuene, og det har noen ganger vært vanskelig å forstå hva som blir sagt – hva som er meningsinnholdet i det som sies. Det tar bort noe av den kvalitative dimensjonen som et intervju kan ha, det å snakke seg fram til en slags samforståelse av et fenomen.³³ Noen av de som er intervjuet, kjenner jeg godt fra møter, aktiviteter, besøk og tilfeldige treff gjennom ulike forskningsprosjekter gjennom åtte år. Jeg har også fulgt opp et par av intervjuene med videoopptak for å kunne formidle og forstå bedre både folk, landskap, praksiser og fortellinger om stedsbaserte praksiser. Noe av dette materialet bruker jeg for å supplere intervjuutdragene, i tillegg til kilder som publikasjoner fra lokale skribenter og forfattere.

På den annen side vil lokale intervjuere muliggjøre en langt større dybde og kunnskap om det lokale, spesielt når det er snakk om stedsbaserte praksiser. Intervjueren og den som blir intervjuet, kjenner hverandre og har ofte en etablert tillitsrelasjon. Spesielt tydelig er dette i ytre del av Porsanger, hvor intervjuer Heidi Persen er fra bygda. Mange av de intervjuede er familie, slektninger eller naboer. De deler også en historie, de kjenner landskapet, høstingsstedene, og samtalene preges av dette. For Stranda/Repvåg er alle som har kjennskap til bygdas historie intervjuet, i hovedsak eldre, fire menn og fire kvinner. I Indre Porsanger er alder, kjønn

³⁰ Takktil Svanhild Andersen for gjennomlesing og innspill til denne teksten.

³¹ Heidi Persen gikk brått bort 29. mai 2025. Det er med stort vemod, respekt og takknemlighet jeg bruker hennes innsamlingsarbeid.

³² Persen og Østmoen 2019: 8.

³³ Kvale og Brinkmann 2015.

og bosted tatt hensyn til i utvalget. I sum er det et godt voksent utvalg hvor fødselsår spenner fra 1994 til 1935, og det er god kjønnsmessig balanse (15 menn og 12 kvinner). Bosted dekker både vest- og østsiden av fjorden og Lakselvdalen.

Løypinga – fiskeriene som ressurs i vinterfôringa

Slik beskriver lokal skribent Hartvig Johansen løypingsgryta, *liemasruitu*³⁴, i sitt innlegg på Meronbloggen.

Når fisken var ferdig prekuvert, ble fiskehauan hanka på en streng og hengt opp på hjellen i lag med flynderhauan, sandskrubb og skate etter høstens flyndrefiske. Dette ble kalt *guano* og skulle i løypingsgryta til Muoria og Fagerlin til vinteren og utover våren, noe de to kom til å sette stor pris på når det ble kokt i lag med tang, soll og litt lyng, eller reinlav. Etter 4–5 timer var fiskehauan så møre at de ikke satte seg fast i halsen på dyran. Dette var reine medisinen for kyrne. Og det vanket vel også en skvett på sauan i båsen eller i grinda.³⁵[sic]

Hartvig Johansen var bosatt i indre del av Porsangerfjorden, på Jonsnes. Her beskriver han tørking av fiskehoder og annen fisk som skulle i løypingsgryta utover vinter og vår, med utgangspunkt i heimfisket. Han beskriver det som en hverdagslig del av fisket. I et intervju med en kvinne (f. 1947) fra samme område blir løypinga satt i en kontekst til fiskeriene, både heimfisket og det sesongbaserte fisket. Hun snakker om sin egen barndom. Faren drev heimfiske i fjorden, men dro også ut til Kjelvik på Magerøya på fiske.

Og der var det også sånn at når de fisket i Kjelvik, så sendte de hjem tørkede fiskehoder for at familien skulle kunne koke løyping ut av det til kyrne. Det skulle være mat til kyrne. Så de hadde mange ting å skulle passe på.³⁶

³⁴ Sammensatt av *liepma*, «buljong, kraft», og *ruitu*, «gryte».

³⁵ Johansen, H. 2016 på Meronbloggen. <https://www.meron.no/merons-blogg/entry/54-skavvelfrossen-torsk>. Lest 20.03.2026.

³⁶ Intervju FC2.

Fiskehodene ble sendt med lokalbåten fra Honningsvåg og inn til Kolvik i indre del av Porsangerfjorden. «Det var mange ting å passe på», sier hun. Dette skriver også Brox om, for å belyse de avveininger fiskarbøndene måtte ta når det gjaldt fôrbruken. Dette måtte tilpasses årsrytmen i fiskeriene, om de drev heimfiske eller deltok i sesongbaserte fiskerier som lofotfisket eller finnmarksfisket. Sjøl på sesongfisket måtte man ha et blikk for hvordan fôrtilgangen var heime. Brox skriver også om omfanget av fiskehautransporten: «Fra Skånland fortelles det at alle hau og rygger ble tørket i Lofoten og fraktet heim etter sesongen for oppfôring om våren.»³⁷ Fra handelshuset Rasch på Skjervøy skrives det: «[D]et hendte at rutebåtene kunne losse flere hundre tønner slog (fiskeavfall, hoder og innmat), som fiskerne sendte heim til kreaturfôr.»³⁸ Det også Brox påpeker, er at her betalte man transport for fôret, som må ha betydd at frakting lønte seg framfor å kjøpe høy eller kraftfôr. Brox skriver:

Bruken av fiskeavfall til fôr illustrerer på flere måter den intime sammenhengen mellom fiske og jordbruk i nord-norsk næringsliv. Det er ingen tvil om at løypinga på en stor del av kysten utgjorde en meget stor del av vinterfôret. Regnet etter energiinnhold var det ofte sikkert viktigere enn høyet. Det er derfor helt klart at husdyrholdet var sterkt avhengig av visse forhold med fisket, som f.eks. hvor gardsfolket drev vinterfisket.³⁹

En informant forteller også om andre fiskesorter som gikk i løypingsgryta. Det de sjøl ikke spiste, som sandskrubb ... sandflyndre, «den var nesten som gele». Den fikk kyrne. Fra slaktinga brukte de alt (til mat), «unntatt nyrer og lunger. Det kokte vi til hundene. Og hadde vi ikke hund, så gikk det til sjura.»⁴⁰ Her er det ikke bare kyr og sauer som passes på. Også sjura får sin skjerv.

³⁷ Brox 1963:12.

³⁸ Brox 1963: 12.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Intervju CCg 2022.

Sanking av ferskt fôr og onning av lyng og reinlav

Bruken av tang, og spesielt soll, nevnes i mange av intervjuene (9). Her er et utdrag fra ytre Porsanger hvor ei kvinne (f. 1947) forteller om bruken av soll og tare:⁴¹

K(vinne): Vi brukte også å hente tarr i fjæra. Nåkka som hette soll.

I(ntervjuer): Soll, ja. Her nedenfor (ser på kartet).

K: Ja, der brukte vi å hente, der ja. Også butarre. Soll, og så butarre.

I: Butarre, hvilket tarr er det?

K: Dem e lang, så er det sånne artige ... Ja, vet ikke kosn æ skal fortelle. Den åt kua veldig godt. Det har æ sedd på Lilleøya (Lille Tamsøy), der e det litt utav. Ja, vi hadde en fin barndom, gå i fjæra og plukke tarr til kua og sauane. Ja, man va med på alt. Og hjelptes til å arbeide. Og naturen gav jo mye.

Her går det ikke fram at soll og butare gikk i løypingsgryta. Hun nevner i hvert fall ingenting om løypinga, og det kan virke som at tang ble servert som ferskvare? Hun er den eneste som henviser til butare, noe som har med beliggenhet å gjøre. Butaren vokser kun der det er sjøgang og lite innslag av ferskvann, altså ikke inne i fjordene.

Denne kvinnen viser også til vårknipa i intervjuet. Ungene måtte ut for å høste lyng og ris. Måten hun refererer til vårknipa på her, er nok helt reell og ikke et uttrykk for en kollektiv nedgradering av høstingspraksisene. Også i andre intervjuer vises det til vårknipa, at de førte sauene ned til fjæra for å spise tang. En kan anta ut fra Brox' perspektiv at gårdens avstand til fjæra avgjorde om dette var en relevant fôringsstrategi.

Et annet fôrslag som nevnes flere ganger i intervjuene, er sanking av reinlav. En mann (f. cirka 1960) fra indre Porsanger forteller om sanking av mat til sauene. Også han refererer til tang og spesielt soll. De sanket mest på vinteren som tilskudd i kosten og tilgang på salt. De hadde både sauer og kyr på 1960-tallet. De sanket både i fjæra og på holmene utafor. Han forteller videre:

⁴¹ Intervju CCB 2022.

Lav, reinlav, hentet vi fra holmene. Det var særlig fint på våren før tælen var gått. Da skar vi store flak i ett visst mønster, i rota på lavet, men for ikke å ta alt laget de små øyer i laven for å sikre gjenvekst. Det var jeg med på mange ganger. Hvis vi tok med hendene, så fikk man ikke alt, så vi brukte spade og sånt. Så forsiktig. Gode flater rundt en øy, slik at det gror fort sammen igjen.⁴²

Reinlaven ble brukt til fôr til sauene. Han viser til oppgaver han deltok i som barn. Det mest forbløffende med dette utdraget er varsomheten som ble vist i sankinga, *birgehit*, å tenke på gjenveksten. Reinlaven var ikke en uuttømmelig ressurs på holmene, men det kan også vise til viktigheten av reinlav som fôr.

Brox skriver at i enkelte bygder, som i Skjomdalen, ble reinlav regna som det viktigste fôrslaget etter høy og halm. Der onnet de reinlav om høsten, kjørte det heim til gården og lagret det i stakk ute. «Etter hvert som en fôrte opp, hogg en løs den frosne lavmassen og tinte den opp i fjøset. Den ble gitt sammen med kokte poteter til middagsmålet, og folk regna den som jamgod med høy.»⁴³ I et annet intervju fra indre Porsanger viser en eldre dame (f. 1935) til tilsvarende praksiser med onning av reinlav. På vinteren var de oppe i Stabbursdalen og hentet ved og reinlav som de hadde sanket og gjort klart om høsten. De brukte å ha 50 «tuer» med reinlav, som hun kaller det. «Den var frossen og kunne bare løftes opp i hestesleden og kjøres hjem. For den skulle brukes i den gryta.»⁴⁴

Lyngsæter

Det var også onning av andre utmarksressurser i Porsanger. Fra ytre Porsanger blir bruken av lyngsæter beskrevet i flere intervjuer. Her forteller ei kvinne (f. 1936) om sanking av lyng og lyngsætene.⁴⁵

K: Det va ei god tid, vi fikk lov å være barn, det e ikke som i dag. Vi kunne leke ute og va med. Vi måtte også lære å arbeide tidlig.

⁴² Intervju CC1.

⁴³ Brox 1963: 7–8.

⁴⁴ Intervju FC3.

⁴⁵ Jeg bruker lyngsæter, lyngsæte, lyngsete om hverandre, fordi det er slik de opptrer i kildene. I og med at jeg ikke har funnet andre kilder til dette, følger jeg den lokale bruken.

Så når ho mamma gikk i fjøsen, så hadde vi jo kosta golv og vaska opp og sånt. Og å være med når dem drog torv og løng hjem og det va på vinterføre.

I: Sæta dere lyngen?

K: Ja da, dem sæta den, ja, og det gjorde dem jo med torva også, laga sæte.⁴⁶

Lyngsæter var dunger med revet lyng som ble beskyttet ved at man la flate steinheller rundt og oppå. I en publisasjon forteller intervjuerens mor, Ingrid Persen:

Om høsten sæta vi lyng til kyrne. Dette arbeidet begynte i september. Dette var hardt arbeid, men vi syntes det var moro. Der fikk vi i godværet tenne bål og koke kaffe og spise fint brød og hjem smør og ørret som var saltet.⁴⁷

De rev lyng flere steder. Det kunne være 25–30 sæter. Sætene ble henta hjem på kjelke om vinteren, i februar–mars, etter hvert som de trengte dem.⁴⁸ Lyng var god mat til kyrne, og de sparte på høyet. Sjøl om det er sparsomt med opplysninger om hvordan arbeidet med lyngsætene ble gjort, er det et godt eksempel på at *onninga* av både lyng og reinlav var en innarbeidet del av vinterfôringa i Porsangerfjorden. Onninga av utmarksressursene er også et av Brox' hovedpoenger når han argumenterer mot fylkesagronomenes oppfatning om at folk brukte utmarksfôr i panikk når høyløa var tom. De fôrslagene som ble høstet inn i ei spesiell onn og lagra til vinterforsyninga, var en regulær og kalkulert del av fôrgrunnlaget.

Å berge seg i krisetider

Tvangsevakueringa av Finnmark og Nord-Troms høsten 1944, da siste verdenskrig gikk mot slutten, skjedde under stor dramatikk og har satt dype spor. De tyske styrkene trakk seg tilbake, og gjennom den brente jords taktikk la de omtrent hele Finnmark i ruiner. Cirka 75 000 ble rammet av

⁴⁶ Intervju CCd 2022.

⁴⁷ Persen og Østmoen 2019: 40–41.

⁴⁸ <https://www.meron.no/index.php/historisk-bruk/landskap-og-kulturminner-nordkapp-stranda-kulturlandskap/nordkapp/utmarksslatter-stranda-kulturlandskap/8155-lyngsaeter> og Persen og Østmoen 2019.

tvangsevakueringa.⁴⁹ Krigen er et tema som kommer opp i samtaler med godt voksne folk i Finnmark. Sjøl folk som ikke har opplevd krigen, kan fortelle om dramatikken under evakueringa og hvordan familien berget seg etter hjemkomsten i 1945, da freden var et faktum. En av de kvinnene som ble intervjuet fra ytre Porsanger, fulgte jeg opp gjennom å filme henne på hjemplassen. Hun tok meg og kameraet med på en vandring i landskapet mens hun fortalte om høstingspraksiser og historier fra stedet og området rundt. Hun var født i 1947, men kunne gjenfortelle – nærmest i detalj – dramaet rundt evakueringa fra det stedet de bodde før krigen. Etter krigen bosatte de seg på Repvåg. Mens de bygde huset, bodde de i en fraflyttet gamle som stod på tomte til huset. To gammetufter var tydelige i landskapet rundt huset. Persen og Østmoen skriver også at de siste gammene i Porsanger ble bygd under gjenreisninga. Mange av disse ble brukt over flere år til det ble bevilget midler til gjenreisningsboliger.⁵⁰

I et intervju fra ytre Porsanger forteller en mann om hjemkomsten 5. september 1945. Det første de gjorde, var å bygge en gamle.

M(ann): Vi bodde i et telt her til vi fikk gammen. Det e klart – det ble september måned, da fraus det jo ikke enda, men da dem fikk kua, og bygd fjøs, da va det frosse allerede. Da va det ikke bare å få tak i torv og få isolert fjøsen. Det va nu nåkka.

I: Så ka dokker bodde i den første vinteren her når dokker kom?

M: Nei, vi bodde da i gammen, vi fikk jo en gamle her, med ovn, da hadde vi jo fådd hus. Det va våres. Så fikk vi ku, sætta kua i gangen. Så kom helserådet og sa det e ikke lov. Og så måtte vi bynne å bygge fjøs te den.

I: Ja, gikk det lang tid før dokker fikk ordentlig hus etterpå?

M: Vi kom jo i 45, i 46 fikk da begynne å bygge. Da fikk vi til-delt ...⁵¹

Det hopper og springer litt i fortellinga, og mye forblir halvsagt. Det kommer også fram andre steder i intervjuet at denne familien var den siste som kom tilbake til bygda. Resten av bygda var allerede ankommet, og han viser også til besteforeldrene og foreldrene til intervjueren. Jeg kjenner på et dyptfølt fellesskap i denne samtalen. I store trekk forteller mannen

⁴⁹ Bones.

⁵⁰ Persen og Østmoen 2019.

⁵¹ CCg 2022.

at familien berget seg i en fellesgamme til de fikk bevilget midler til gjenreisningsboliger. De fikk tilsagn om å bygge i 1946, men når de flyttet inn, går ikke fram av intervjuet. Etter at de flyttet inn i huset, ble gammen brukt til fjøs inntil de gikk over til plankefjøs.⁵²

Brox skriver ingenting om fjøsgryta relatert til krigen, men Einar Eyþórsson skriver fra Varanger at til tross for motstanden mot fjøsgryta fra agronomene ble også gjenreisningsfjøsene, plankefjøsene, utformet med skorsteinspipe og et kokerom til fjøsgryta. «I Finnmark står det fortsatt mange små gjenreisningsfjøs med skorsteinspipe, et bevis på at ekspertene måtte gi tapt for den lokale kunnskapen», skriver han.⁵³ Det betyr at bruken av fjøsgryta ble holdt ved like i hvert fall utover 1950-tallet. Det som også skjedde etter krigen nasjonalt, var at nye kyr og sauer ble avlet fram av organisasjonen Norsk Rødt Fe, NRF. Antropologen Lars Risan har studert dette avlsarbeidet og hvordan det ble forankret og legitimert gjennom tett samarbeid med bønder. De gamle kurasene ble etter hvert borte, og nye røde «sosialdemokratiske kyr» erstattet disse.⁵⁴ Med dette viser han til likhetsideologien, én kutype for hele landet. Gjennom avlsarbeid og teknobiologiske intervensjoner er kuas evne til å klare seg endret. NFR-kua ville neppe klart seg verken i en fjøsgamme eller med fôr fra løypingsgryta.⁵⁵ Da de gamle ku- og saueartene nesten ble borte, ble igjen ildsjeler sentrale for å berge arter som var tilpasset ulike klima- og næringsforhold.⁵⁶ Dette viser noe av sårbarheten monokulturelt landbruk og avlsarbeid skaper, og nødvendigheten av å styrke lokal variasjon og mangfold også i mat- og fôrberedskap, jamfør Riksrevisjonens rapport.

Løypingsgryta – navet i fiskarbondens sjølberging

Innledningsvis spurte jeg hvordan sjøsamisk tradisjonskunnskap om vinterfôringa i Finnmark kan bidra til å styrke bærekraft og lokal mat- og fôrberedskap, og hvordan Brox' artikkel kan belyse dette. For å ta Brox' artikkel først så er hans fokus de økologiske betingelsene. Disse er ikke like,

⁵² Persen og Østmoen 2019.

⁵³ Eyþórsson 2025.

⁵⁴ Risan 2003.

⁵⁵ Eyþórsson 2025.

⁵⁶ Om villsauen, se Buer 2017. Buer var også en sentral samarbeidspartner i Foodcoast (2019–2022).

men varierer fra sted til sted. Det betinger flere svar, og det fremmer fokus på mangfold, både av biologisk og kulturell art.

Å berge seg langs en hardfør kyst i Nord-Norge kunne bare skje gjennom fiskarbondens kombinasjonsbruk. Husdyrholdet var nødvendig for å kunne fø en familie, og for å skaffe fôr til kreaturene måtte fødingsressurser fra både hav, fjære og land benyttes. Havet og fiskeriene var en viktig del av fôrgrunnlaget for husdyrholdet i Nord-Norge. Brox tilbakeviser holdningene og kunnskapene jordbruksekspertisen fra sør hadde til fjøsgryta. Den ble sett på som et uttrykk for nødføring, i mangel på høy. Sjøl om Brox i liten grad viser til Finnmark i sin artikkel, viser intervjumaterialet klare paralleller. Informantene forteller om viktigheten av tilgang til fiskehoder og slo. De forteller om sanking av tang, soll og tare fra fjæra. Mange av tang- og tareartene som høstes, er rike på mineraler, proteiner, sukker og sporer, energirikt fôr som sammen med løypinga overgår et ensidig bruk av høy, om det hadde vært et alternativ.⁵⁷ Også langs Porsangerfjorden onner folk utmarksressurser som reinlav og lyng, tilpasset sesongarbeidet med vedhogst og ferskvannsfiske for å forberede vinterføringa. Men det er løypinga av fiskeavfall som muliggjør bruken av de andre ressursene. Innledningsvis kalte jeg løypingsgryta for et grenseobjekt. Et grenseobjekt kan forene det som er uforenlig, og skape kontinuitet der det ellers ville være brudd. Det er løypingsgryta som lager forbindelsene mellom det som san-kes fra havet, fjæra og utmarka, og det som bidrar til å fø både folk og fe. Løypingsgryta var navet i fiskarbondens virke og overlevelse.

Da jeg startet ut denne teksten, med fjæratur og besøk i fellesgammen på Sjøsamisk Tun, hadde jeg ingen formening om at fellesgammen med løypingsgryta i sentrum skulle ta meg tilbake til siste verdenskrig. Alt var brent, og gammene huset folk inntil gjenreisningshusene ble reist. Og de huset både folk og fe. Husdyrholdet var én av pilarene for å berge seg, og i gjenreisninga var fôr til dyrene et sentralt spørsmål. Finnmarkingene og sjøsamene har krigens opplevelser og erfaringer med som en del av et kollektivt minne. Det å klare seg og å berge seg på det omgivelsene hadde, og har, å by på, *birgejupmi*, er en kulturell kompetanse.⁵⁸ Gjennom intervjuene forstår man hvor essensiell løypingsgryta, gammene og fôrhøstinga var for hvordan finnmarkingene maktet å innrette seg da de raskt vendte tilbake til et nedbrent Finnmark etter krigen. Folk kjente sine steder, de

⁵⁷ Brox 1963: 12.

⁵⁸ Nergård 2019.

kjente omgivelsene, de visste hvordan de kunne berge seg. Løypingsgryta forteller en viktig historie om å berges på det omgivelsene har å tilby. Finnmarkingenenes erfaringer fra gjenreisninga etter krigen er vel verdt å ta lærdom av og tenke gjennom i turbulente tider. Kriser kan også tvinge fram økt bevissthet og nye perspektiver på lokal mat- og førsikkerhet. Vinterfôringa i Nord-Norge og løypingsgryta viser kunnskaper som kan komme til nytte i en krisesituasjon.

Tilbake til fjæturen i regi av Porsanger sopp- og nyttevekstforening. Dette er et av nåtidens mange initiativer for å bevisstgjøre folk om sinking av det mangfold av arter naturen har å by på. Samtidig hadde Toves kunnskaper om at søl, eller soll, ble brukt til dyremat, ingen relevans i denne sammenhengen. Lien bruker begrepet «resource ontologies» for å belyse gapet mellom fylkesagronomenes ide om jordbruk i Finnmark og finnmarkingenenes og samenes bruk av jord og hav. I dag kan vi se at det er noe som går igjen, sjøl om samfunns- og maktforholdene er forskjellige i de to tidsepokene. Ressursontologier – grunnleggende oppfatninger om ressursenes betydning – har sine egne historieoppfatninger, kroppsliggjøringer og følelsesmessige tilknytninger, skriver Lien, men de viser også til et maktaspekt om hva som er relevant kunnskap. Gapet mellom tang som gourmetmat og tang som fôr til kreaturene handler kanskje mer om hva man identifiserer seg med, hvem man er, og hva man kan, enn om tangen som ressurs. Henger vi fremdeles fast i et hierarki mellom det moderne, norske og det tradisjonelle, sjøsamiske?

Materialet fra intervjuene gir ikke en fyllestgjørende beskrivelse av de dypere meningslag sankings- og fôringspraksisene hadde for dem som ble intervjuet, og de relasjoner de betinger. Men vi fornemmer det i flere beskrivelser. Folk har gode minner og gode opplevelser knyttet til høstingsarbeidet. Heidi Persens mor, Ingrid Persen, starter sin beskrivelse av lyngonna med den sosiale settinga: «hardt arbeid, men moro med bål, kaffe og god mat.» Dette går igjen i intervjuene. Folk minnes arbeidet med glede. Dette finner også Brox i sitt materiale. Han får dette inntrykket når folk snakker om den gamle lislåtta på Senja: «[A]rbeidet i slåtteliene var en fest. Det var mange folk, kaffekjel og lefsebomme, ungdom og løssluppen moro, og avveksling fra den daglige rutine heime på gården eller i været.»⁵⁹ Ungene fikk være med. Minnene og aktivitetene sitter i kroppen.

⁵⁹ Brox 1963: 6.

At høstingspraksisene deles av mange på ulike måter, er også et av hovedinntrykkene i intervjuene. Slik ordlegger en av de «yngre» informantene (f. 1986) seg i et intervju:

Egentlig – hvorfor jeg gjør det jeg gjør? Hvorfor jeg må ha multebær ... Det er vel mest kulturarv, vil jeg si. Og så blir det jo automatisk rekreasjon ut av det. Men jeg er ikke den som driver med toppturer – bare gå på en topp og snu og gå ned igjen. Men man skal gjøre noe. Når man først går ut, så skal man gjøre noe. Plukke bær eller hente sennagress ... Ja. Man skal ha et formål, ikke bare sånn der *joavdelas*-tur i skogen. [*Joavdelas*, et samisk ord som betyr «unyttig, unødvendig, uvirksom».] Det skal være et formål med turen, da. ... Det med kulturarv, jeg liker jo å prøve alt. Tillegne meg kunnskap om mest mulig, så man kan litt av hvert. Man vet jo ikke, en dag må man kanskje drive med selvberging.⁶⁰

Han har høstingstrangen i kroppen, men han vektlegger også at disse kunnskapene kan komme godt med en dag. Samme mannen var med på fjæreturen i Indre Sandvik, han vil tilegne seg kunnskap om mest mulig. Når tradisjonelle praksiser opphører, forsvinner også kunnskapen. Tove visste gjennom erfaring at soll var godt fôr til sauene, men nye generasjoner må lære om tang, soll og tare på andre måter. Norges sopp- og nyttevekstforbund er en organisasjon som fremmer sankingskunnskap basert på nærmiljøet, og som har lokalforeninger over hele landet.⁶¹ Sjøsamisk Tun er rekonstruert basert på bygninger som viser sentrale funksjoner i den sjøsamiske fiskarbondens sjølberging. Sjøsamisk Tun kan også forstås som et minneste, hvor måten historien fortelles på, må finne nye former.⁶² Det er fristende å avslutte, i Ottar Brox' ånd, med konstruktive forslag til løsning på komplekse problemer.⁶³ Hva med å arrangere neste fjæretur i Smørfjord, på Sjøsamisk Tun? Fyre opp fjøsgryta og kokkelere for både folk og fe. Fyre opp fjøsgryta og gi rom for kunnskapene nettverket i Sopp- og nyttevekstforbundetforeninga har, men også bli bedre kjent med en av grunnsteinene i fiskarbondens livberging i Nord-Norge, sankinga av vinterfôr til kreaturene, slik den kommer til uttrykk i ei sjøsamisk bygd i Porsangerfjorden. Det kulturelle og det biologiske mangfoldet henger nøye sammen. Ulike kunnskapsformer må finne relevante måter å skape fellesskap på og relevante måter å tenke sammen på i turbulente tider.

⁶⁰ Intervju FC8.

⁶¹ Norges sopp- og nyttevekstforbund. <https://soppognyttevekster.no/om-nsnf/hva-gjor-vi>. Lest 25.04.2026.

⁶² Nora 1989.

⁶³ Brox 2009.

Referanser

- Bones, S. Tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms. *Store norske leksikon* på Snl.no. Hentet 26. april 2026 fra https://snl.no/tvangsevakueringen_av_Finnmark_og_Nord-Troms.
- Brattland, C., Holmgaard, S.B. og Sundsvold, B. (2023). Kartlegging av høsting og utmarksbruk i Finnmark til bruk i planlegging og forvaltning. *Ottar*, 345(2), 17–26.
- Brox, O. (1963). Tradisjonell vinterføring i Nord-Norge. *Ottar. Populære småskrifter fra Tromsø museum*, 36(2).
- Brox, O. (1964a). «Avvisning av storsamfunnet» som økonomisk tilpasningsform. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1964:3.
- Brox, O. (1964b). Natural Conditions, Inheritance and Marriage in a North Norwegian Fjord. *Folk*, 1964:6, 36–45.
- Brox, O. (2009). *Klimakrisen. Hva kan vi gjøre?* Oslo, Aschehoug.
- Buer, H. (2017). *Villsauboka*. Førde, Selja forlag.
- Connerton, P. (2008). Seven Types of Forgetting. *Memory studies*, 2008-1, 59–71. London, SAGE Publications.
- Derrida, J. og Prenowitz, E. (1995). Archive Fevre: A Freudian Impression. *Diacritics*, 25(2), 9–63.
- Eriksen, T.H. (2024). *Det umistelige. Fra global ensretting til et nytt mangfold*. Oslo, Aschehoug.
- Eyþórsson, E. (2025). *Arv og miljø i nord. Sjøsamisk arv i en turbulent tid*. ČálliidLágádus.
- Hobsbawm, E. og Ranger, T. (red.) (2014). *The Invention of Tradition*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Johansen, H. Skavvelfrossen torsk (2016) på Meronbloggen. <https://www.meron.no/index.php/merons-blogg/entry/54-skavvelfrossen-torsk> Lest 20.03.2026.
- Joks, S. (2015). *Laksen trenger ro. Tilnærminger til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området*. Doktorgradsavhandling. Tromsø: UiT Norges arktiske universitet.
- Joks, S. (2026). Birgehit lottiid. i Sundsvold, B., Førde, A. og Reiertsen, T.K. *Fuglan veit – sjøfuglene som veivisere i naturkrise* (under utgivelse).
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utgave. Oslo, Gyldendal Akademisk.

- Latour, B., Stenger, I., Tsing, A.L. og Bubandt, N. (2018). Anthropologists Are Talking – About Capitalism, Ecology and Apocalypse. *Ethnos*, 83(3), 587–606.
- Lien, M.E. (2020). Dreams of Prosperity – Enactment of Growth. The Rise and Fall of Farming in Varanger. *Anthropological Journal of European Cultures*, 29(1).
- Meløe, J. (1997). Vitenskapsteori uten lærebok. I Lia, K. et al.: *Tromsøvarianten – erfaringer med en filosofisk arbeidsform*. Tromsø: Stallo Forlag.
- Mjaaland, M.T., Eriksen, T.H. og Hessen, D.O. (red.) (2024). *Antropocen. Menneskets tidsalder*. Oslo: Res Publica.
- Nergård, J.-I. (2019). *Dialoger med naturen. Etnografiske skisser fra Sápmi*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Nilsen, S. og Nilsen, J.E. (2020). *Den sjøsamiske gård. Bo- og ressursområder i Olderfjord og Smørfjord i gammel tid*. Sjøsamisk Tun.
- Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire, 7–24. *Representations*, 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory. University of California Press.
- Persen, H. og Østmoen, P.I. (2019). *Stranda. Ei sjøsamisk bygd i Nordkapp kommune*. Stranda: Meárrasámi árbediehtu – Sjøsamisk tradisjonskunnskap.
- Persen, H. Lyngsæter på Meronbloggen. <https://www.meron.no/index.php/historisk-bruk/landskap-og-kulturminner-nordkapp-stranda-kulturlandskap/nordkapp/utmarksslatter-stranda-kulturlandskap/8155-lyngsaeter>. Lest 10.04.2026.
- Riksrevisjonen (2023–2024). *Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet*. Dok. 3: 4. Offentliggjort 19.10.2023.
- Risan, L. (2003). *Hva er ei ku? Norsk rødt fe som teknovitenskap og naturkultur*. Acta Humaniora, 164. Oslo: Unipub.
- Mearrasiida. www.mearrasiida.no. Lest 06.04.2026.
- Rautenberger, R. Butare i *Store norske leksikon* på <https://snl.no/butare>. Lest 12.04.2026.
- Star, S.L. (2010). This is Not a Boundary Object: Reflections on the Origin of a Concept. *Science, Technology, and Human Values*, 35:5 (601–617).
- Strand, H.K. (2019). *Porsangerfjorden 2.0 – en mulighetsstudie*. HI 2019 (oppdatert 2025). <https://www.hi.no/hi/nettrapporter/porsangerfjorden-2.0-final.docx> lest 14.04.2026

- Swanson, H.A., Lien, M.E. og Ween, G.B. (2018). *Domestication Gone Wild. Politics and Practices of Multispecies Relations*. Duke University Press.
- Tsing, A.L., Deger, J., Saxena, A.K. og Zhou, F. (2024). *Field Guide to the Patchy Anthropocene. The New Nature*. Stanford University Press.
- Østmo, L. og Law, J. (2018). Mis/translation, Colonialism, and Environmental Conflict. *Environmental Humanities*, 10:2.